

МАЛОЛЕТНА ЛИЦА КАО ПАСИВНИ СУБЈЕКТИ/ЖРТВЕ КРИВИЧНОГ ДЕЛА И КРИВИЧНОПРАВНИ ИНСТРУМЕНТИ ЗАШТИТЕ (анализа одредби Кривичног законика Србије, међународни правни стандарди, пракса Уставног суда Србије и предлози за унапређење заштите)

Проф. др Драгана Коларић

редовни професор, Криминалистичко-полицијски универзитет, dragana.kolaric@kpu.edu.rs

Апстракт: Аутор у раду најпре, терминологики посматрано, разматра однос између појмова: „жртва“ кривичног дела, „пасивни субјект“ који се користи у кривичном материјалном праву и „оштећени“ који је својствен кривичном процесном праву Србије. У оквиру јединственог правног поретка Републике Србије коезистирају три, у основи, слична појма. Интересантно је да Кривични законик, недоследно свом аутентичном термину пасивни субјект, у неколико одредаба користи термин жртва. Стога посебни део у раду заузима и расправа о питању да ли би се нешто добило дефинисањем појма жртве у Кривичном законнику и Законнику о кривичном поступку што су неке земље у региону већ учиниле.

Централни део заузима дискусија о положају малолетних лица као пасивних субјеката у кривичном материјалном праву Републике Србије. Законодавац је код појединих кривичних дела приликом прописивања тежих, квалификованих облика захтевао постојање посебних својстава пасивног субјекта што јесте учињено у циљу побољшања положаја појединих лица, посебно малолетних. Аутор, у овом делу полемике, пружа велики број предлога *de lege ferenda* који би допринели унапређењу кривичноправног положаја малолетних лица.

У посебне делове издвојени су међународни стандарди, и преглед, по избору аутора, усвојених уставних жалби малолетних учинилаца као оштећених/жртви кривичног дела пред Уставним судом Србије.

Кључне речи: пасивни субјект, малолетна лица, кривично дело, жртва, оштећени, Кривични законик

1. УВОДНЕ НАПОМЕНЕ

У позитивном праву Републике Србије користи се паралелно више појмова, чије се значење у потпуности не подудара, за означавање лица чије је лично, имовинско или основно људско право или слобода повређено или угрожено кривичним делом. Диференцирамо појам пасивног субјекта, оштећеног кривичним делом и у новије време, под утицајем међународних и регионалних уговора, упоредног права, криминолошке литературе и научних истраживања појам жртве кривичног дела.

Од системских закона, Кривични законик Србије (у даљем тексту: КЗ)¹ не пружа дефиницију „жртве“ кривичног дела иако у извесном, малом броју одредаба помиње термин жртва. Кривично материјално законодавство, као што ћемо касније видети, традиционално користи појам „пасивни субјект“ кривичног дела и не помиње „оштећеног“ који има своје место у кривичном процесном законодавству. Израз „жртва“ законодавац у Кривичном законнику употребљава у члану 388. став 8. где помиње жртву трговине људима (ко зна или је могао знати да је лице *жртва* трговине људима², па искористи њен положај или другоме омогући искоришћавање њеног положаја ради експлоатације предвиђене ставом 1. овог члана...). Такође, појам жртве користи се у члану 54. став 1. где су регулисана општа правила о одмеравању казне (суд ће учиниоцу кривичног дела одмерити казну у границама које су законом прописане за то дело, имајући у виду... држање учиниоца после учињеног кривичног дела а нарочито његов однос према *жртви* кривичног дела), члану 72. став 1. који се односи на одређивање заштитног надзора код условне осуде (кад изрекне условну осуду, суд може одредити да се учинилац стави под заштитни надзор, ако се, с обзиром на његову личност, ранији живот, држање после извршеног кривичног дела, а нарочито његов однос према *жртви* кривичног дела и околности извршења дела, може очекивати да ће се заштитним надзором потпуније остварити сврха условне осуде), члану 73. тачка 10. који одређује садржину заштитног надзора (отклањање или ублажавање штете причињене кривичним делом, а нарочито измирење са *жртвом* учињеног кривичног дела) и члану 77. став 4. који се односи на судску опомену (при одлучивању да ли ће изрећи судску опомену суд ће, водећи рачуна о сврси судске опомене, посебно узети у обзир личност учиниоца, његов ранији живот, његово понашање после извршења кривичног дела, а нарочито његов однос према *жртви* кривичног дела, степен кривице и друге околности под којима је дело учињено).³

Законик о кривичном поступку⁴ (у даљем тексту: ЗКП) употребљава термин „оштећени“. Према општеприхваћеном становишту, оштећени је физичко или правно лице чије је неко лично или имовинско право кривичним

¹ Сл. Гласник РС, бр. 85/2005, 88/2005 – испр. 107/2005 – испр. 72/2009, 111/2009, 121/2012, 104/2013, 108/2014, 94/2016, 35/2019 и 94/2024.

² Став 8. члана 388. резултат је усаглашавања са чланом 19. Конвенције Савета Европе о борби против трговине људима где је истакнуто да свака страна уговорница треба да размотри усвајање законодавних и других мера које су потребне да се пропишу као кривична дела у њеном унутрашњем праву коришћење услуга које су предмет искоришћавања у смислу члана 4. тачка (а) ове конвенције, уз сазнање да је то лице жртва трговине људима (члан 19.).

³ Више о овим питањима: Д. Коларић, „Жртва кривичног дела и материјално кривично право“, У: Оштећено лице и кривичноправни инструменти заштите, Златибор, 2020, стр. 50-75.

⁴ Законик о кривичном поступку, „Службени гласник РС“, бр. 72/11, 101/11, 121/12, 32/13, 45/13, 55/14, 35/19, 27/2021 - одлука УС и 62/2021 - одлука УС.

делом повређено или угрожено.⁵ Према члану 50. ЗКП оштећени има право да: поднесе предлог и доказе за остваривање имовинскоправног захтева и да предложи привремене мере за његово обезбеђење; укаже на чињенице и да предлаже доказе који су од важности за предмет доказивања; ангажује пуномоћника из реда адвоката; разматра списе и разгледа предмете који служе као доказ; буде обавештен о одбацивању кривичне пријаве или о одустанку јавног тужиоца од кривичног гоњења; поднесе приговор против одлуке јавног тужиоца да не предузме или да одустане од кривичног гоњења; буде поучен о могућности да преузме кривично гоњење и заступа оптужбу; присуствује припремном рочишту; присуствује главном претресу и учествује у извођењу доказа; поднесе жалбу против одлуке о трошковима кривичног поступка и досуђеном имовинскоправном захтеву; буде обавештен о исходу поступка и да му се достави правноснажна пресуда; предузима друге радње када је то одређено овим закоником.

Законодавац додељује оштећеном у кривичном поступку многобројне процесне улоге: 1) могући (потенцијални) тужилац у кривичном поступку за дело које се гони *ex officio* и у погледу кога примарно кривично гони јавни тужилац; 2) супсидијарни тужилац у кривичном поступку за кривично дело које се гони по службеној дужности; 3) оштећени са предлогом за кривично гоњење у погледу посебне категорије кривичних дела за која се гони по службеној дужности и предлогу; 4) приватни тужилац у поступку за кривична дела за која се гони по приватној тужби; 5) лице које је поднело имовинскоправни захтев; 6) сведок.⁶ Како се у теорији оправдано истиче дефинисање оштећеног у кривичном процесном праву је знатно шире од уобичајеног појма жртве у криминолошком смислу и делом, кривичноправном смислу – пасивни субјект кривичног дела, што значи да се тиме штити шири/проширени круг лица од оних у која спадају искључиво жртве кривичног дела.⁷ Стога се поставља питање: да ли је прихватљиво смањивање нивоа заштите одређених категорија лица? Имајући у виду обавезе из Акционог плана за Поглавље 23 међу којима је и усвајање измењеног ЗКП, могло би се приступити дефинисању оба појма, с тим што би се увела посебна правила која би се односила само на поједине категорије оштећених који су истовремено и жртве, односно пасивни субјекти одређених кривичних дела (оштећени који је и жртва кривичног дела или оштећени према којем је кривично дело учињено).⁸

⁵ Види: Г. Илић, М. Мајић, С. Бељански, А. Трешњев, Коментар Законика о кривичном поступку, Београд, 2018, стр. 239; М. Шкулић, „Улога полиције у заштити права оштећеног кривичним делом“, у: Полиција и правосудни органи као гаранти слободе и безбедности у правној држави, Београд, 2017, стр. 42.

⁶ М. Шкулић, „Улога полиције у заштити права оштећеног кривичним делом“, у: Полиција и правосудни органи као гаранти слободе и безбедности у правној држави, Београд, 2017, стр. 42.

⁷ Ibidem, стр. 44.

⁸ Ibidem.

Појам жртве се, као што смо видели, не дефинише у одредбама кривичног материјалног и процесног права првенствено због тога што се ради о криминолошком тј. виктимолошком појму. То потврђују и многобројни уџбеници и монографске публикације из области криминологије и виктимологије.

Жртва кривичног дела (лат. – *victima*) у ужем смислу подразумева физичко лице чије је добро или право непосредно повређено или угрожено кривичним делом, односно кршењем међународно признатих норми о људским правима. У ширем смислу, овај појам обухвата физичка лица и друге субјекте (организације, социјалне групе, колективе, заједнице) чија су добра или права повређена или угрожена кривичним делом или другом кажњивом радњом, односно кршењем међународно признатих норми о људским правима. Такође, прави се разлика између директне или примарне жртве – лице које је претрпело виктимизацију (пасивни субјект кривичног дела) и индиректне или секундарне жртве – лица из њеног ближег окружења (чланови породице и друга блиска лица) која пате и трпе последице злочина.⁹ Виктимизација је процес у коме неко или нешто постаје жртва.¹⁰ Виктимизација може бити примарна, секундарна и терцијарна.

Примарна виктимизација обухвата процес и директне последице самог трауматичног догађаја које погађају жртву. Она подразумева трпљење како телесног и душевног бола током извршења кривичног дела, тако и директних последица дела које се састоје у nanoшењу физичке, психичке или друге повреде, односно у проузроковању материјалне и нематеријалне штете.¹¹

Како последице радње кривичног дела представљају примарну виктимизацију, тако *секундарна виктимизација* подразумева појачавање негативних последица примарне виктимизације погрешним поступањем субјеката формалне социјалне контроле или неадекватним реаговањем непосредног окружења жртве на виктимизацију.¹² Секундарна виктимизација означава све оне социопсихофизичке проблеме које жртва једног кривичног дела има након што прође одређено време од тренутка када се кривично дело догодило. Можемо рећи да је посреди један дуготрајан процес, који је у ствари сећање жртве на све оно што се догодило, при чему то сећање има знатне негативне последице на психофизички и социјални живот жртве па и на њене најближе пријатеље и сроднике. Суштински, могло би се рећи да су овде у првом плану накнадне психолошке последице догађаја који се одиграо, трауме која се догодила, односно злочина који је извршен.¹³ У целом друштву често

⁹ Ђ. Игњатовић, Б. Симеуновић Патић, Виктимологија – општи део, Београд, 2015, стр. 23.

¹⁰ Ђ. Игњатовић, Криминологија, Београд, 2018, стр. 16.

¹¹ Ђ. Игњатовић, Б. Симеуновић Патић, Виктимологија, *op. cit.*, стр. 25.

¹² *Ibidem.*

¹³ Шире: Ј. Ђирић, „Жртва и правосуђе – могући извори секундарне виктимизације“, у: Насиље у породици, Удружења јавних тужилаца и заменика јавних тужилаца, Београд, 2009, стр. 68.

постоји тежња да се жртва потцени и убеди да је сама крива што је до кривичног дела дошло. Ова тенденција постоји почев од најближе околине жртве, преко органа кривичног гоњења, до најширих друштвених структура.¹⁴ Секундарна виктимизација настаје услед неадекватне друштвене реакције на насиље, занемаривањем проблема, негирањем његовог постојања, умањивањем његовог значаја, незадовољењем потреба жртве. Постојање предрасуда, патријархалних уверења и даље је заступљено нарочито у погледу улога чланова породице, те истим не одолевају ни полицијски службеници који би требало да пруже помоћ.¹⁵

Последица криминалне виктимизације може бити и *терцијарна* виктимизација, којом се означава доживотна обележеност особе улогом жртве одређеног злочина, односно њено трајно одбацивање од средине у којој живи.¹⁶

Управо под утицајем новије литературе у националном и упоредном праву из области, превасходно, криминологије један од законских текстова уместо термина *оштећени* користи термин *жртва*. Ради се о Закону о спречавању насиља у породици.¹⁷

Интересантно је поменути да је ранији Закон о полицији користио појам „жртва“.¹⁸ Таква ситуација је потрајала до ступања на снагу новог Закона о полицији¹⁹ када се поново вратило традиционалном појму оштећеног.

¹⁴ В. Николић Ристановић, „Подршка жртвама и спречавање секундарне виктимизације: савремена законска решења и пракса“, Темида, бр. 1, 2003, стр. 3.

¹⁵ О овоме опширније у: С. Јовановић, „Насиље у породици у Србији: учиниоци, жртве и друштвена реакција“, Ревија за криминологију и кривично право, бр. 1–2, 2012, стр. 254.

¹⁶ Ђ. Игњатовић, Б. Симеуновић Патић, Виктимологија, *op. cit.*, стр. 25.

¹⁷ Закон о спречавању насиља у породици, „Службени гласник РС“, бр. 94/16. ЗСНП није дефинисао појам жртве насиља у породици, али анализом законских одредаба долазимо до закључка да је овај појам широко постављен. Жртва, у смислу насиља у породици како је исто дефинисано овим законом, подразумева не само члана породице који је једном или више пута био изложен насиљу у породици (физичком, психичком, сексуалном или економском), већ и члана породице који није био изложен насиљу ако је надлежни полицијски службеник утврдио ризик (постојање опасности) да у непосредној будућности буде изложен насиљу у породици. То значи да појам жртве обухвата и појам потенцијалне (латентне) жртве. Појам жртве по овом закону обухвата, што је у складу са Директивом 2012/29 о успостављању минималних стандарда права, подршке и заштите жртава кривичних дела и Конвенцијом Савета Европе о борби и спречавању насиља над женама и насиља у породици, и друга лица (чланове породице) која су најчешће сведоци насиља (нпр. мајка је непосредно оштећена кривичним делом, док су деца посредне жртве насиља). Види: Д. Коларић, С. Марковић, Коментар Закона о спречавању насиља у породици, Београд, 2019, стр. 27-50.

¹⁸ Закон о полицији, „Службени гласник РС“, бр. 101/05, 63/09, 92/11 и 64/15 (чл. 66, 72. и 73).

¹⁹ Закон о полицији, „Службени гласник РС“, бр. 6/16, 24/18 и 87/18.

Неке земље у региону су унеле појам жртве у Кривични законик. Тако, Кривични законик Црне Горе у члану 142. став 11. истиче да је жртва лице коме је противправним делом које је у закону прописано као кривично дело проузрокован физички или душевни бол или патња, имовинска штета или повреда људских права и слобода. Остале земље су се, углавном, одлучиле за дефинисање тог појма у процесном закону. Тако, Закон о кривичном поступку Македоније истиче да је жртва свака особа која је претрпела штету, укључујући физичку или психичку повреду, емоционалну патњу, материјални губитак или другу повреду, или је доживела угрожавање права и интереса као последицу кривичног дела.²⁰ Како се истиче у теорији дефиниција је преузета из Декларације Уједињених нација о основним принципима правде за жртве криминалитета и злоупотребе власти и да, стога, македонско кривично процесно законодавство није сасвим усаглашено са појмом жртве онако како то Директива предвиђа.²¹

У Хрватској је појам жртве, такође, интегрисан у ЗКП (члан 202. став 11). Према тој дефиницији, жртва је физичко лице које је претрпело физичке и душевне последице, имовинску штету или битну повреду темељних права и слобода који су директна последица казног дела.²² Појам жртве је ограничен на физичка лица и наглашено је да штета проузрокована жртви мора бити директна последица казног дела. Уведена је и категорија посредних жртава, па се жртвама сматрају и одређени сродници и блиске особе оне особе чија је смрт наступила као директна последица казног дела.²³

Ако погледамо динамичну фазу кроз коју пролази кривично материјално право Србије у последњем периоду уочљива је континуирана тенденција проширивања заштите жртава код појединих кривичних дела где законодавац захтевајући посебна својства пасивног субјекта и прописивањем теже казне уколико је кривично дело учињено према њима уствари „побољшава“ положај жртве или се законодавац одлучује да пропише сасвим нове инкриминације, где опет, додатно и кроз појачану кривичноправну репресију штити одређене категорије лица.

Стога се чини да није потребно унети појам жртве у Кривични законик, јер се са њим не би ништа посебно добило у кривичном материјалном законодавству. Мишљења смо да за његово место у ЗКП има много више оправдања и сврхе.

С обзиром на постављену тему реферата у претходна питања спадају и појам малолетног лица, детета и малолетника.

²⁰ Закон за кривичната постапка, Службен весник на РСМ, бр. 150/2010, 198/2018.

²¹ Г. Лажетић, Кривично законодавство Северне Македоније и жртва кривичног дела (норма, пракса и мере унапређења), у: Жртва кривичног дела и кривичноправни инструменти заштите, Београд, 2020, стр. 229.

²² З. Бурић, Жртве казних дјела и казно законодавство Хрватске, у: Жртва кривичног дела и кривичноправни инструменти заштите, Београд, 2020, стр. 139.

²³ Ibidem.

Доношењем КЗ-а и Закона о малолетним учиниоцима кривичних дела и кривичноправној заштити малолетних лица (у даљем тексту: ЗМУКД, Закон о малолетним учиниоцима кривичних дела и кривичноправној заштити малолетних лица, *Сл. Гласник РС*, бр. бр. 85/2005) одредбе о малолетницима до тада расуте као посебне целине у кривичном законодавству у односу на пунолетне учиниоце бивају обједињене у посебном законском тексту који није апсолутно самостални правни акт већ, напротив, зависан од кривичног законодавства за пунолетна лица. Тако је дошло до оживотворења давно пре тога зачете идеје, подржаване од представника доктрине и стручњака из судске праксе, која је заговарала аутономно малолетничко кривично законодавство.²⁴ Дакле, до доношења ЗМУКД, кривичноправни статус малолетника био је регулисан посебним целинама у оквиру општих одредаба материјалног, процесног и извршног законодавства, што је у супротности са релевантним међународним стандардима.²⁵

ЗМУКД који је ступио на снагу 1. јануара 2006. године, представља примарни извор права којим се регулише кривичноправни статус малолетника, док се на сва питања која нису експлицитно уређена овим законом, примењују одредбе Кривичног законика, Законика о кривичном поступку, Закона о извршењу кривичних санкција, Закона о извршењу ванзаводских санкција и мера, Закона о посебним мерама за спречавање вршења кривичних дела против полне слободе према малолетним лицима, као и Закона о полицији, при чему је неопходно да нису у супротности са одредбама Закона о малолетницима.

Интересантно је да од ступања на снагу није мењан и допуњаван, иако се у више наврата радило на његовим новелама. Уколико би оне захватиле више од 30% одредаба има оправдања за усвајање потпуно новог ЗМУКД.

Кривични законик у члану 4. став 3. истиче да се кривичне санкције не могу изрећи лицу које у време када је дело учињено није навршило четрнаест година. КЗ исправно не користи термин кривично дело, јер дете може учинити само противправну радњу која је у закону одређена као кривично дело. Суштински деца нису способна за кривицу, што је нпр. изричито наведено § 19. Немачког Казненог закона (StGB), који каже да је особа млађа од четрнаест година живота неспособна за кривицу.²⁶ Исправно је, дакле, када су у питању деца не користити термин кривично дело јер деца не могу учинити кривично дело. Дакле, посматрајући дете као учиниоца јасно је да је граница кривичноправног кажњавања постављена на четрнаест година. Лица испод тог доба се сматрају децом и третирају се изван режима кривичног права, најчешће

²⁴ Н. Милошевић, „Нове тенденције у савременој науци кривичног права и малолетничко кривично право“, У: Нове тенденције у савременој науци кривичног права и наше кривично законодавство, Златибор, 2006, стр. 279-299.

²⁵ Ibidem.

²⁶ Цитирано према: И. Вулетић, “Материјалноправни положај млађих особа у Хрватском казненом праву“, У: Малолетници као учиниоци и жртве кривичног дела, Београд, 2015, стр. 131-143.

преко мера које предузима Центар за социјални рад, без обзира на тежину учињеног дела.

Скрећемо пажњу да се у погледу успостављања кривичноправне одговорности појам детета, у многим земљама, схвата уже, док се појам детета као жртве схвата знатно шире. У савременом кривичном праву све више је нагласак на појачаној кривичноправној заштити деце.

Када је у питању аутентично тумачење законодавца дато у члану 112. КЗ-а дететом се сматра лице које није навршило четрнаест година, малолетником се сматра лице које је навршило четрнаест година, а није навршило осамнаест година, док се малолетним лицем сматра лице које није навршило осамнаест година. Конвенција УН о правима детета и Конвенција Савета Европе о заштити деце од сексуалног искоришћавања и сексуалног злостављања дефинишу дете као особу млађу од осамнаест година. Ови документи не праве разлику између детета и малолетника и не користе термин малолетно лице као генерички појам.

Наш Кривични законик формално кроз низ одредби пружа заштиту малолетним лицима. Дакле, посматрано кроз коришћену терминологију Кривични законик и Конвенција УН о правима детета се разликују али суштински, садржински не постоји неусклађеност у кривичноправној заштити малолетних лица као пасивних субјеката у кривичном праву Србије и између појма детета као оштећеног према Конвенцији (као особе до 18 година живота). Неке земље у региону су прихватиле ширу дефиницију детета као оштећеног. Хрватско казнено право у Казненом закону, који је ступио на снагу 01.01.2013. дефинише дете као особу која није навршила осамнаест година живота и доследно томе бришу дефиницију малолетног лица.

Када је у питању узраст учиниоца ЗМУКД у члану 3. истиче да је малолетник лице које је у време извршења кривичног дела навршило четрнаест, а није навршило осамнаест година, да је млађи малолетник лице које је у време извршења кривичног дела навршило четрнаест, а није навршило шеснаест година, старији малолетник је лице које је у време извршења кривичног дела навршило шеснаест, а није навршило осамнаест година, док је млађе пунолетно лице лице које је у време извршења кривичног дела навршило осамнаест, а у време суђења није навршило двадесет једну годину и испуњава остале услове из члана 41. ЗМУКД.

2. МЕЂУНАРОДНИ ИЗВОРИ О ЖРТВИ КРИВИЧНОГ ДЕЛА СА ПОСЕБНИМ ОСВРТОМ НА ПОСЕБНО РАЊИВЕ КАТЕГОРИЈЕ ЛИЦА

Постоји читав низ међународних и регионалних докумената општег карактера, као и оних везаних искључиво за права детета на које можемо бити усмерени бавећи се овом тематиком. Поменућемо само неке најзначајније.

Одредбама **Конвенције Уједињених нација о правима детета** (Закон о ратификацији Конвенције УН о правима детета, *Сл. лист СФРЈ – Међународни уговори*“, бр. 15/90 и „Сл. лист СРЈ – међународни уговори“, бр.

4/96 и 2/97) прописано је: да је за сврхе ове конвенције дете људско биће које није навршило 18 година живота, ако се на основу закона који се односи на дете, пунолетство не стиче раније (члан 1.); да у свим активностима које се тичу деце од примарног значаја су интерес детета без обзира на то да ли их спроводе јавне или приватне институције за социјалну заштиту, судови, административни органи или законодавна тела (члан 3. став 1.); да државе чланице обезбеђују детету које је способно да формира своје сопствено мишљење право слободног изражавања тог мишљења о свим питањима која се тичу детета, а тим што се мишљењу детета посвећује дужна пажња у складу са годинама живота и зрелашћу детета (члан 12. став 1.); да се у ту сврху детету посебно даје прилика да буде саслушано у свим судским и административним поступцима који се односе на њега, било непосредно или преко заступника или одговарајућег органа, на начин који је у складу са процедуралним правилима националног закона (члан 12. став 2.); да државе чланице предузимају све одговарајуће законодавне, административне, социјалне и образовне мере ради заштите детета од свих облика физичког или менталног насиља, повреда или злоупотребе, занемаривања или немарног односа, малтретирања или експлоатације, укључујући и сексуалну злоупотребу, док је на бризи код родитеља, законитих старатеља или неког другог лица коме је поверена брига о детету (члан 19. став 1.); да такве заштитне мере треба да обухвате, по потреби, ефикасне поступке за установљивање социјалних програма за обезбеђење подршке неопходне детету и онима којима је поверена брига о детету, као и остале облике спречавања, утврђивања, пријављивања, прослеђивања, истраге, поступања и праћења случајева овде наведеног злостављања детета и, по потреби, обраћање суду (члан 19. став 2.); да државе чланице обезбеђују да ни једно дете не буде изложено мучењу или другим окрутним, нељудским или понижавајућим поступцима или казни, да се смртна казна и казна доживотног затвора, без могућности пуштања на слободу, не може се изрећи за кривична дела која су учинила лица млађа од 18 година (члан 37. став 1. тачка а).

Одредбама **Факултативног протокола о продаји деце, дечјој проституцији и дечјој порнографији** (Закон о потврђивању факултативног протокола о продаји деце, дечијој проституцији и дечијој порнографији, уз конвенцију о правима детета, *Сл. Лист СРЈ - међународни уговори*, бр. 7/2002), уз Конвенцију о правима детета прописано је: да ће државе уговорнице забранити продају деце, дечју проституцију и дечју порнографију, као што је предвиђено овим Протоколом (члан 1.); да у смислу овог Протокола дечја проституција подразумева коришћење деце у сексуалним активностима за новчану или било коју другу накнаду (члан 2. став 1. тачка б)); да ће свака држава уговорница обезбедити, као минимум, да следеће радње и делатности буду у пуној мери обухваћени њеним кривичним или казним законом, без обзира да ли су таква дела извршена у земљи или транснационално, односно на индивидуалној или организованој основи, и то нуђење, добијање, набављање или обезбеђивање детета за потребе дечје проституције, као што је

дефинисано у члану 2 (члан 3. став 1. тачка б)); да ће зависно од одредаба националног закона државе уговорнице, исто важити и за покушај да се изврши било које од наведених дела, као и за саучествовање или учешће у било ком од наведених дела (члан 3. став 2.); да ће државе уговорнице усвојити одговарајуће мере за заштиту права и интереса деце жртава поступака забрањених овим Протоколом у свим фазама кривичног поступка, нарочито – а) признавањем рањивости деце жртава и прилагођавањем поступака како би се признале њихове посебне потребе кад се појављују у својству сведока, б) обавештавањем деце жртава о њиховим правима, њиховој улози и обиму, временском распореду и напредовању поступка и исходу њихових случајева, ц) допуштањем да се представе и размотре гледишта, потребе и преокупације деце жртава, у поступку у ком су погођени њихови лични интереси, на начин који је у складу са правилима националног процесног права, д) обезбеђивањем одговарајућих услуга подршке деци жртвама током читавог правног поступка, г) избегавањем непотребног одлагања разматрања случајева и извршавања налога или одлука о давању обештећења деци жртвама (члан 8. став 1.); да ће државе уговорнице обезбедити да се у поступању система кривичног правосуђа са децом жртвама дела описаних у овом Протоколу, првенствено руководи најбољим интересом детета (члан 8. став 3.).

Одредбама **Конвенције Савета Европе о заштити деце од сексуалног искоришћавања и сексуалног злостављања** (Закон о потврђивању Конвенције Савета Европе о заштити деце од сексуалног искоришћавања и сексуалног злостављања, „Службени гласник РС – Међународни уговори“, број 1/10) прописано је: да у смислу ове конвенције: да „Дете“ означава свако лице млађе од 18 година (члан 3. тачка а)); да „Сексуално искоришћавање“ и „сексуално злостављање деце“ обухватају понашање о коме се говори у члановима 18. до 23. ове конвенције; (члан 3. тачка б)); да „Жртва“ означава свако дете које је подвргнуто сексуалном искоришћавању или сексуалном злостављању (члан 3. тачка в)); да ће свака страна предузети неопходне законодавне или друге мере како би обезбедила да следећи видови намерног понашања буду криминализовани: а) бављење сексуалним активностима са дететом које, сходно одговарајућим одредбама унутрашњег права, није навршило правни узраст у коме су сексуалне активности допуштене; б) ступање у сексуалне активности са дететом када је притом: примењена принуда, сила или претња; или злоупотребљен признати положај поверења, ауторитета или утицаја над дететом, укључујући ту и положај у породици; или злоупотребљена посебно осетљива ситуација у којој се дете налази, његов рањиви положај, првенствено због менталног или физичког хендикепа или зависности (члан 18. став 1. тачка а) и тачка б) алинеје од прве до треће); да ће у смислу става 1. овог члана, свака страна одредити старосни узраст испод кога је забрањено бављење сексуалним активностима са дететом (члан 18. став 2.); да одредбе члана 18. став 1.а) немају за циљ уређивање сексуалних активности међу малолетницима које се одвијају уз обострани пристанак (члан 18. став 3.); да ће свака страна предузети све неопходне законодавне или друге мере како

би обезбедила да следеће околности, у мери у којој већ не чине саставне елементе бића кривичног дела могу, у складу са релевантним одредбама унутрашњег права, бити узете у обзир као отежавајуће околности приликом одређивања санкција за кривична дела установљена у складу са овом конвенцијом: а) Кривично дело је нанело озбиљну штету физичком или менталном здрављу жртве; б) Кривичном делу су претходили акти мучења или тешког насиља или је кривично дело било пропраћено таквим актима; в) Кривично дело је почињено над посебно рањивом жртвом; г) Кривично дело је починио члан породице, лице које живи у заједници са дететом или лице које је злоупотребило свој ауторитет; д) Кривично дело је починило неколико људи који су деловали заједнички; њ) Кривично дело је почињено у оквиру криминалне организације; е) Починилац је већ раније био осуђиван за кривична дела истоветне природе (члан 28. тач. а) до е)); да ће свака страна предузети све неопходне законодавне или друге мере да би обезбедила да истрага и кривични поступак буду спроведени у најбољем интересу детета и уз поштовање његових права, као и да ће свака страна усвојити заштитнички приступ жртвама, обезбеђујући да истраге и кривични поступак не отежају трауму коју је дете већ претрпело, као и да кривичноправном одговору следи помоћ, тамо где је то потребно (члан 30. ст. 1. и 2.); да ће свака страна предузети све неопходне законодавне или друге мере како би заштитила права и интересе жртава, укључујући ту њихове посебне потребе у својству сведока, у свим фазама истражног и кривичног поступка, а посебно тако што ће: ... г) пружити жртвама одговарајуће службе подршке како би њихова права и интереси били на одговарајући начин предочени и узети у обзир; ... њ) обезбедити сигурност жртава, као и сигурност њихових породица и сведока који сведоче у њихову корист, како би били заштићени од застрашивања, одмазде и поновне виктимизације; е) обезбедити да се избегне контакт између жртава и починилаца на суду или у просторијама полиције, сем уколико надлежни органи не утврде да је то у најбољем интересу детета или када је такав контакт неопходан ради истраге или кривичног поступка (члан 31. став 1. тач. г), њ) и е)).

Смерницама Комитета министара Савета Европе о правосуђу по мери детета (Смернице Комитета министара Савета Европе о правосуђу по мери детета: документ који је усвојио Комитет министара 17. новембра 2010. на 1.098. заседању заменика министара : редигована верзија од 31. маја 2011) прописано је: да је у смислу ових смерница о правосуђу по мери детета, дете – свако лице млађе од 18 година (II Дефиниције став 1. тачка а); да „правосуђе по мери детета означава правосудне системе који јемче поштовање и делотворно спровођење свих права детета на највишем могућем нивоу, водећи рачуна о начелима и посвећујући дужну пажњу нивоу зрелости и разумевања детета и околностима самог предмета. То је пре свега правосуђе које је доступно, примерено узрасту, брзо, марљиво, прилагођено потребама и правима детета и усредсређено на те потребе и права, уз поштовање права детета, укључујући право на исправан поступак, право да учествује у поступку

и да разуме поступак, на поштовање приватног и породичног живота и на интегритет и достојанство“ (II Дефиниције став 1. тачка б); да „судије треба да поштују право деце да се њихова мишљења чују у свим питањима која се тичу њих самих или барем да се чују онда када се сматра да имају довољан ниво разумевања питања о којима је реч. Средства која се у те сврхе корист треба прилагодити нивоу разумевања детета и његовој способности комуникације и притом треба узети у обзир све околности предмета. Децу треба консултовати на начин на који она желе да се њихово мишљење чује“ (члан 3. став 1.); да „треба придати одговарајућу тежину ставовима и мишљењима детета у складу са његовим узрастом и зрелошћу“ (члан 3. став 2.); да је право да се чује глас детета право, а не дужност детета (члан 3. став 3.); да „дете не може бити спречено да се његов глас чује искључиво на основу његовог узраста. Кад год дете покрене иницијативу да се његов глас чује у предмету који га се непосредно тиче, судија не би требало, сем уколико је то у најбољем интересу детета, да добије да саслуша дете, већ треба да чује његове ставове у мишљењима о питањима која га се у датом предмету тичу“ (члан 3. став 4.).

Конвенција Савета Европе о борби и спречавању насиља над женама и насиља у породици (Закон о потврђивању Конвенције Савета Европе о спречавању и борби против насиља над женама и насиља у породици, „Службени гласник РС – Међународни уговори“, број 12/13, у даљем тексту: Истанбулска конвенција) обавезује државе потписнице да уреде организацију и поступање државних органа у случајевима насиља у породици, као и да предузму мере за успостављање делотворне мултисекторске сарадње. Значајан број одредби ове Конвенције се односи на заштиту малолетних лица као посебно осетљиве категорије жртава. Истанбулска конвенција под термином „жртва“ означава свако физичко лице које је изложено насиљу у породици, као и кршењу људских права и облицима дискриминације над женама и делима родно заснованог насиља која доводе до или могу да доведу до: физичке, сексуалне, психичке, односно финансијске повреде или патње за жене, обухватајући и претње таквим делима, принуду или произвољно лишавање слободе, било у јавности било у приватном животу. Интересантно је да је Србија ставила резерве на поједине њене чланове. Пре свега на члан 30. став 2. који се односи на успостављање државног механизма за накнаду штете жртвама ових дела. Осим наше земље, у групу земаља које су уложиле резерве спадају само још Немачка, Малта и Пољска. Према одредбама ове конвенције (члан 78) резерве важе пет година од дана ступања конвенције на снагу, а након тога се (према члану 79. став 1) могу продужити за исти период; међутим, држава која је ставила резерву дужна је да, пре него што обнови резерву или по захтеву, обавести Експертску групу надлежну за надгледање имплементације Истанбулске конвенције (Комитет GREVIO) о оправданим разлозима за продужење резерви (члан 79. став 3).²⁷

²⁷ Б. Бранковић, Вести из будућности: Истанбулска конвенција и одговорност државе за борбу против насиља над женама. Функционисање општих сервиса –

Иначе, важно је на овом месту поменути да је Савет Европе донео Европску конвенцију за накнаду штете жртвама кривичних дела са елементима насиља.²⁸ Република Србија је потписница ове конвенције, али процес ратификације још увек није започет, што је у духу резерви које је наша земља ставила на Истанбулску конвенцију. Овај међународни извор прави разлику између непосредне жртве, тј. лица које је претрпело тешке повреде телесног интегритета или здравља и посредне жртве под којом се подразумева лице које је издржавано од стране лица усмрћеног кривичним делом. Зависно од околности конкретног случаја, накнада штете би требало да покрије бар изгубљене приходе, трошкове лечења, погребне трошкове, а за издржавана лица – изгубљено издржавање.

Питањем компензације жртвама кривичних дела бави се још један велики број међународних докумената.²⁹ Издвојићемо **Декларацију Уједињених нација о основним принципима правде за жртве криминалитета и злоупотребе власти** коју је Генерална скупштина Уједињених нација усвојила 1985. године. Под жртвом се подразумева не само лице које је појединачно или колективно претрпело штету, већ и сродници жртве и лице које је претрпело штету приликом пружања помоћи непосредној жртви или при спречавању виктимизације. Значајно је поменути да жртва има право на приступ правди и фер поступање које, између осталог, подразумева да у складу са одредбама националног законодавства добије накнаду за претрпљену штету.

Конвенција Савета Европе о борби против трговине људима (Закон о потврђивању Конвенције Савета Европе о борби против трговине људима, „Службени гласник РС – Међународни уговори“, број 19/2009) посебно је прописана обавеза да, уколико је дете жртва трговине људима, држава креира посебне мере заштите које ће водити рачуна о његовим најбољим интересима (члан 28. став 4.).

операционализација дужне прилежности, Програм Уједињених нација за развој, Београд, 2013, стр. 16–19.

²⁸ Европска конвенција о компензацији жртва насилних кривичних дела, European Convention on the Compensation of Victims of Violent Crimes, која је усвојена под окриљем Савета Европе у Стразбуру, 24. XI 1983. Овај документ наша земља није ратификовала. Приликом потписивања Србија није ставила резерву ни на једну одредбу Конвенције и то може учинити приликом депоновања ратификационих инструмената. Пример резерве – када жртва није држављанин чланице ЕУ: Немачка и Аустрија захтевају легалан боравак на територији, Француска – сталан боравак, Словачка у декларацији изричито каже да ће се Конвенција примењивати и на држављане који нису државе чланица ЕУ.

²⁹ Декларација Уједињених нација о основним принципима правде за жртве криминалитета и злоупотребе власти; Римски статут Међународног кривичног суда; Конвенција УН против транснационалног организованог криминала и њен Протокол за спречавање, сузбијање и кажњавање трговине људима, нарочито женама и децом; Конвенција Савета Европе о деловању против трговине људима.

Циљеви ове Конвенције су да заштити људска права жртава трговине људима, да осмисли свеобухватни оквир за пружање заштите и помоћи жртвама и сведоцима, уз гарантовање равноправности полова, као и обезбеђивање ефикасне истраге и кривичног гоњења (члан 1. став 1. тачка (б)); да ова Конвенција треба да се примењује на све облике трговине људима, како националне, тако и међународне, без обзира да ли је или није повезана са организованим криминалом (члан 2.); да „трговина људима“ значи врбовање, превоз, премештање, скривање или прихват лица, уз примену претње или силе или других облика принуде, отмице, преваре, обмане, злоупотребе овлашћења или стања угрожености, или давање или примање новчаних средстава или друге користи ради добијања пристанка лица које има контролу над другим лицем у циљу искоришћавања, да искоришћавање у најмању руку, треба да укључи искоришћавање проституције других лица или друге облике сексуалног искоришћавања, присилан рад или пружање услуга, служење, ропство или праксу сличну ропству или вађење људских органа (члан 4. став 1. тачка (а)); да пристанак жртве „трговине људима“ на планирано искоришћавање, како се наводи у тачки а) овог члана, нема значаја ни у једном случају када се користе средства поменута у тачки (а) (члан 4. став 1. тачка (б)); да врбовање, превоз, премештање, скривање или прихват детета ради искоришћавања сматра се „трговином људима“ чак и ако не укључује средства наведена у тачки (а) овог члана (члан 4. став 1. тачка (в)); да је дете свако лице млађе од 18 година (члан 4. став 1. тачка (г)); да свака страна уговорница треба да усвоји законодавне или друге мере које су потребне како би се на одговарајући начин идентификовале жртве у сарадњи са другим странама уговорницама и релевантним организацијама за подршку (члан 10. став 2.); да свака страна уговорница треба да усвоји законодавне или друге мере које су потребне за пружање помоћи жртвама у њиховом физичком, психолошком и социјалном опоравку, да таква помоћ треба да обухвати бар помоћ која ће да им омогући да се њихова права и интереси изнесу и размотре у одговарајућим фазама кривичног поступка који се води против извршилаца (члан 12. став 1. тачка (д)); да свака страна уговорница треба да поклони одговарајућу пажњу потреби да се обезбеди сигурност и заштита жртве (члан 12. став 2.); да свака страна уговорница треба да предузме мере, где је то потребно и под условима које прописује њено домаће законодавство, у циљу сарадње са невладиним организацијама, другим надлежним организацијама или другим деловима цивилног друштва који се баве пружањем помоћи жртвама (члан 12. став 5.); да свака страна уговорница треба да усвоји законодавне или друге мере које су потребне да се осигура да се пружање помоћи жртви не условљава њеним пристанком на сведочење (члан 12. став 6.); да свака страна уговорница треба да осигура да жртве имају приступ и то од првог контакта са надлежним органима, информацијама о одговарајућим судским и управним поступцима на језику који разумеју (члан 15. став 1.); да свака страна уговорница треба својим унутрашњим правом да обезбеди право на правни савет и бесплатну правну помоћ жртвама под условима које прописује њено унутрашње право

(члан 15. став 2.); да свака страна уговорница треба својим унутрашњим правом да обезбеди право жртава на одштету од извршилаца (члан 15. став 3.); да свака страна уговорница треба да усвоји законодавне или друге мере како би се гарантовала одштета жртвама, у складу са условима које прописује њено унутрашње право, на пример, оснивањем фонда за обештећење жртава или мерама или програмима за социјалну помоћ и социјалну интеграцију жртава, који би могли да се финансирају из средстава прикупљених применом мера из члана 23. (члан 15. став 4.); да свака страна уговорница треба да размотри усвајање законодавних и других мера које су потребне да се пропишу као кривична дела у њеном унутрашњем праву коришћење услуга које су предмет искоришћавања у смислу члана 4. тачка (а) ове конвенције, уз сазнање да је то лице жртва трговине људима (члан 19.); да свака страна уговорница треба да усвоји законодавне и друге мере које су потребне да се обезбеди да се кривична дела утврђена у складу са чл. од 18. до 21. кажњавају санкцијама које су ефикасне, сразмерне и које одвраћају од вршења кривичног дела, да такве санкције за кривична дела из члана 18. ако их изврши физичко лице, укључују и санкције које подразумевају лишавање слободе које може довести до изручења (члан 23. став 1.); да свака страна уговорница треба да осигура да се следеће околности сматрају отежавајућим околностима код одређивања казне за кривична дела утврђена у складу са чланом 18. ове Конвенције – кривично дело учињено против детета (члан 24. став 1. тачка (б)); да свака страна уговорница треба да усвоји законодавне или друге мере које су потребне да би се обезбедила ефикасна и одговарајућа заштита од могуће одмазде или застрашивања посебно у току и после истраге и кривичног гоњења извршилаца и то за жртве (члан 28. став 1. тачка (а)); да ће дете жртва трговине људима добити посебне мере заштите које ће водити рачуна о његовим најбољим интересима (члан 28. став 3.).

Директива 2012/29 о успостављању минималних стандарда права, подршке и заштите жртава кривичних дела (Директива о жртвама)³⁰ утврђује низ обавеза које се односе на побољшање положаја жртава кривичних дела у кривичном поступку.³¹ У Директиви се истиче да би особу требало

³⁰ Directive 2012/29/EU of the European Parliament and of the Council of 25 October 2012 establishing minimum standards on the rights, support and protection of victims of crime, and replacing Council Framework Decision 2001/220/JHA.

³¹ Кривично дело представља недопуштено дело против друштва, као и повреду појединачних права жртава. Стога би жртве кривичних дела требало препознати и према њима поступати с поштовањем, на осећајан и професионалан начин без дискриминације било које врсте утемељене на било којој основи попут расе, боје коже, етничког или социјалног порекла, генетских обележја, језика, религије или уверења, политичког или неког другог уверења, припадности националној мањини, имовине, рођења, инвалидности, доба, пола, полног изражавања, полног идентитета, сексуалног усмерења, боравишног статуса или здравља. У свим контактима с надлежним телом које поступа у оквиру казненог поступка и свим службама које долазе у контакт са жртвама, попут служби за потпору жртвама или служби за поправљање штете, требало би узети у обзир личну ситуацију и

сматрати жртвом без обзира на то да ли је учинилац идентификован, ухапшен, да ли је против њега био покренут кривични поступак или је осуђен те без обзира на породични однос између њих. Могуће је да члановима породице жртава такође буде нанесена штета као последица кривичног дела. Такви чланови породице, који су индиректне жртве дела, стога би такође требало да остваре корист од заштите на основу ове директиве.³²

Директива посебну пажњу усмерава на заштиту жртава са специфичним потребама заштите утврђеним на основу индивидуалне процене у сваком конкретном случају. Наведене одредбе посебно су садржане у чл. 22, 23. и 24. поглавља 4. овога документа, а међу њима посебне мере и правила намењена су подршци и заштити деци жртвама и сведоцима кривичних дела. Жртва са специфичним потребама заштите током кривичног поступка представља особу којој су на основу индивидуалне процене неопходне посебне мере заштите. Примена тих мера подразумева: 1) узимање изјаве од жртава у просторијама које су осмишљене за ту намену; 2) узимање изјаве од стране обучених стручњака; 3) могућност да изјаву узме једна особа истог пола као жртва,

---

непосредне потребе, године, пол, могућу инвалидност и зрелост жртава кривичних дела, при томе потпуно поштујући њихову телесну, умну и моралну неповредивост. Жртве кривичних дела требало би заштитити од секундарне и поновљене виктимизације, од застрашивања и одмазде, оне би требало да добију одговарајућу подршку ради олакшавања опоравка те би им требало омогућити приступ правосуђу.

³² У тексту се даље набрајају категорије жртава и њихова права: при примени ове директиве првенствено се морају узимати у обзир интереси деце, у складу с Повељом о основним правима Европске уније и Конвенцијом Уједињених нација о правима детета; такође, треба обезбедити да се жртве с инвалидитетом могу у потпуности користити правима одређенима у овој директиви, на једнакој основи с другима; жртвама тероризма је потребна посебна пажња, подршка и заштита због посебног карактера кривичног дела које је над њима учињено; насиље усмерено против особе због њеног пола, полног идентитета или полног изражавања или које несразмерно више погађа особе одређеног пола сматра се родно условљеним насиљем које може имати за последицу телесну, потпуно, емоционалну или психичку штету или економски губитак за жртву. Родно условљено насиље сматра се обликом дискриминације и повредом основних слобода жртве, те укључује насиље у блиским односима, потпуно насиље (укључујући силовање, потпуно злостављање и узнемиравање), трговину људима, ропство, као и различите облике штетних поступања, попут присилних бракова, сакаћења женских полних органа и такозваних злочина из части. Женама које су жртве родно условљеног насиља и њиховој деци често је потребна посебна подршка и заштита због великог ризика секундарне и поновљене виктимизације, застрашивања и одмазде повезаних с таквим насиљем; када се насиље догоди у блиском односу, насиље чини особа која је тренутни или бивши брачни друг или партнер или други члан породице жртве, без обзира на то дели ли учинилац или је делио исто домаћинство са жртвом. Такво насиље могло би обухватати телесно, потпуно, психичко или економско насиље и могло би имати за последицу телесну, умну или емоционалну штету или економски губитак.

посебно код жртава сексуалног насиља, родног насиља и насиља у интимним партнерским односима, осим уколико узимање изјаве није обављено од стране самог тужиоца или судије; 4) коришћење аудио-визуелне могућности узимања исказа; 5) коришћење могућности да жртва буде испитана у посебној просторији, а не у судници; 6) избегавање непотребног испитивања које се односи на жртвин приватни живот и 7) омогућавање одржавања расправе без присуства јавности (чл. 23. Директиве).

Деца жртве у току кривичног поступка према Директиви имају посебна гарантована права. У смислу члана 24. Директиве, налаже се државама чланицима да осигурају да током истраге разговор са децом жртвама буде аудио-визуелно снимљен тако да се може користити као доказ у кривичном поступку. У складу са националним кривичним правом, државе чланице треба да поставе специјалног пуномоћника детету жртви кривичног дела у случају када су носиоци родитељске одговорности онемогућени да заступају децу жртве због сукоба интереса, као и у случајевима када дете није у пратњи породице или је одвојено од ње. У случајевима када дете жртва има право на адвоката, оно има право на правни савет и заступање, у своје име, у поступцима у којима постоји или може постојати сукоб интереса између детета жртве и носилаца родитељске одговорности. Када постоји неизвесност у погледу старости жртве, а постоје разлози који указују на то да је жртва дете, жртва ће се за сврхе ове директиве сматрати дететом. У Републици Србији у позитивном кривичном процесном праву заштита оштећеног остварује се, пре свега, одређеним процесним механизмима који се односе на заштиту сведока, јер оштећени, а практично увек када је и жртва, односно пасивни субјект у кривичноправном смислу, јесте у исто време и сведок. Посебна правила постоје у складу са Законом о малолетним учиниоцима кривичних дела и кривичноправној заштити малолетних лица у односу на заштиту малолетних оштећених. У складу са Закоником о кривичном поступку прописана су правила којима се обезбеђује заштита сведока, која постоји у три облика: 1) основна заштита свих сведока; 2) заштита посебно осетљивих сведока; 3) давање статуса заштићеног сведока.³³

Присутан је и низ препорука које је донео Комитет министара Савета Европе које се односе на жртву кривичног дела: Препорука о положају жртава у оквиру кривичног права и кривичног поступка Р(85)11, Препорука о помоћи жртвама и превенцији виктимизације Р(87)21, Препорука о застрашивању сведока и праву одбране Р(97)13 и Препорука о помоћи жртвама злочина Р(2006)8. Тако нпр. Препорука Комитета министара Савета Европе бр. R(85)11 о положају жртава у оквиру кривичног права и кривичног поступка³⁴ сугерише

³³ Више: И. Стевановић, Н. Вујић, „Малолетно лице и друге посебно осетљиве категорије жртава кривичних дела (међународни правни стандарди и кривично процесно законодавство Србије)“, У: Оштећено лице и кривичноправни инструменти заштите, Златибор, 2020, стр. 95-109.

³⁴ Council of Europe, Committee of Ministers, Recommendation no. r (85) 11, Of the Committee of Ministers to member states on the position of the victim in the framework

полицији да унапреди приступ жртви и њен третман ради спречавања секундарне виктимизације, на следеће начине: 1) полицијски службеници треба да покажу благоданост, конструктиван однос који жртви улива поверење и који неће доводити у сумњу спремност полиције да јој помогне; 2) полиција треба да информира жртву о исходу својих активности, као и могућности добијања помоћи, практичних и правних савета и обештећења од стране учиниоца или државе; 3) у кривичној пријави или записнику који се доставља тужилаштву полиција треба да да јасан и комплетан опис повреда и штете коју је жртва претрпела; 4) ради спречавања фрустрираности жртве и јачања њеног гнева, страха и несигурности, полицијски службеници треба да воде рачуна да не остављају утисак да дело сматрају тривијалним или да га не узимају за озбиљно.

Након погледа на међународне изворе постаје јасно да би законодавац у Србији у будућем периоду требао да ради на унапређењу положаја жртве. У Поглављу 23 област процесних гаранција је детаљно уређена правним тековинама ЕУ и приметно је да се фокус лагано помера са процесних права учиниоца на положај жртве.³⁵ Србија у том правцу слабо напредује јер је основна препрека побољшању процесног положаја жртве традиционална усмереност кривичног поступка на доказивање извршења кривичног дела и осуду учиниоца. У таквом поступку жртва не учествује као равноправна странка већ је увек у позицији споредног умешача на страни јавног тужиоца. Због тога је јасно да приоритетни циљ радњи који предузимају јавно тужилаштво и суд није остваривање права жртве кривичног дела.³⁶

Нормативни оквир није чак усклађен ни са „меким правом“ Савета Европе, а камоли да можемо да тврдимо да ће бити достатан да омогући имплементацију Директива ЕУ. *De lege ferenda* држава треба да ратификује Конвенцију Савета Европе за накнаду штете жртвама кривичних дела са елементима насиља, као и да оснује одговарајући државни фонд за накнаду штете жртвама насиља.

---

of criminal law and procedure (adopted by the Committee of Ministers on 28 June 1985 at the 387th meeting of the Ministers' Deputies).

³⁵ Тешко је не приметити да је у Поглављу 23 област процесних гаранција детаљно уређена правним тековинама ЕУ, као и да се фокус лагано помера са процесних права учиниоца на положај жртве. Види: М. Колаковић-Бојовић, „Жртва кривичног дела“, у: Реформски процеси и Поглавље 23 (годину дана после) – кривичноправни аспекти, Српско удружење за кривичноправну теорију и праксу, Златибор, 2017, стр. 141.

³⁶ Н.М.Петровић, „Прилагођавање кривичног законодавства Републике Србије европским стандардима заштите права жртава кривичних дела“, У: Криминал, државна реакција и хармонизација са европским стандардима, Институт за криминолошка и социолошка истраживања, Београд, 2013, стр. 81-92.

3. ПОЛОЖАЈ МАЛОЛЕТНИХ ЛИЦА КАО ЖРТВИ КРИВИЧНОГ ДЕЛА

Кривично право за малолетнике обухвата правне норме материјалног, процесног и извршног карактера. Ми ћемо овом приликом разматрати норме кривичног материјалног права.

Кривично материјално право за малолетнике обухвата неколико значајних питања која се односе на: границе одговорности малолетних лица за кривична дела, систем кривичних санкција и других мера за малолетна лица, појачану заштиту малолетних лица у општем и посебном делу кривичног права. Таква расправа се може поделити на две целине и то: малолетна лица као учиниоци кривичног дела и малолетна лица као оштећени/жртве/пасивни субјекти кривичног дела.³⁷

Правно-догматски је, када се ради о положају малолетних лица као пасивних субјеката/оштећених/жртви у кривичном материјалном праву, важно анализирати одредбе општег и посебног дела Кривичног законика.

3.1. Појачана заштита малолетних лица у општем делу

Законодавац у Србији је имао две интервенције у општем делу Кривичног законика везано за теже облике неких кривичних дела, за које је прописана казна доживотног затвора, где се као пасивни субјект појављује дете.

Изменама и допунама Кривичног законика из 2019. допуњена је одредба члана 108. КЗ о не застаревању одређених кривичних дела. Прописано је да не застаревају кривично гоњење и извршење казне за сва кривична дела за која је прописана казна доживотног затвора. По новом решењу за тешка убиства прописана је казна доживотног затвора. Нека од тешких убистава везаних за нашу тему су убиство детета и убиство члана породичне заједнице који је претходно злостављан.

Такође, прописан је доживотни затвор и за теже облике неких других кривичних дела где се као пасивни субјект појављује дете. То је случај са силовањем (члан 178. став 4), обљубом над немоћним лицем (179. став 3), обљубом са дететом (члан 180. став 3) и обљубом злоупотребом положаја (члан 181. став 5). Самим тим, за ова кривична дела не застарева кривично гоњење и извршење.

Даље, законодавац изменама члана 46. уводи извесне новине важне и за наш реферат. Прво, када је у питању дужина времена после којег суд може осуђеног на казну доживотног затвора пустити на условни отпуст. Друго, када је у питању апсолутна забрана условног отпуста осуђених на доживотни затвор за одређена тешка кривична дела (став 5. члана 46) (Коларић, 2019,26).

Према ЗИД КЗ из 2019. време после којег суд може осуђеног на казну доживотног затвора пустити на условни отпуст је двадесет седам година. Даље,

³⁷ Д. Коларић, „Положај малолетних лица у кривичном материјалном праву Републике Србије“, У: Дјеца и малолетници као учиниоци и жртве кривичних дела-законодавни и институционални оквир, Бања Лука, 2023, стр. 60.

уведена је забрана условног отпуста код појединих кривичних дела где се као пасивни субјект појављује дете (тешко убиство (члан 114. став 1. тачка 9), силовање (члан 178. став 4), обљуба над немоћним лицем (179. став 3), обљуба са дететом (члан 180. став 3) и обљуба злоупотребом положаја (члан 181. став 5), иако ова решења, посматрана са становишта ЕСЈП и Устава Србије, могу бити веома спорна.³⁸

³⁸ У случају Винтер и остали против Уједињеног Краљевства, Велико веће ЕСЈП изнело је став да сва лица осуђена на доживотни затвор имају право на ослобађање и преиспитивања казне после извесног времена (не дужег од двадесет пет година). Свако поступање супротно томе представља кршење члана 3. ЕКЈП. Одлука је донета већином од шеснаест судија на према један и у њој су истакнута два права. Прво, право на преиспитивање изречене казне доживотног затвора и друго, право на условни отпуст тј. неки други вид ослобађања тј. краћег трајања доживотног затвора.³⁸ Значај пресуде у случају Винтер се сигурно огледа у признавању људског достојанства свих осуђеника. Без обзира шта су урадили, треба им дати прилику да се рехабилитују, са изгледом евентуалног поновног функционисања као одговорних особа слободног друштва. Велико веће у случају Винтер је закључило да је потпуно негирање ове могућности само по себи понижавајуће и стога забрањено. Рехабилитација, објаснило је Велико веће, није могућа без могућности ослобађања. У случајевима где нема могућности за преиспитивање изречене казне после одређеног броја година, било би хировито за очекивати да затвореник ради на својој рехабилитацији. Пресуда имплицитно признаје да је нада важан и конситутиван аспект људског бића. Они који учине најгнуснија дела и који наносе тешку патњу другима, ипак задржавају своју основну дозу људскости и носе са собом могућност промене. Колико год дуга затворска казна била, они задржавају право на наду да једног дана можда окају своје грехе које су учинили. Ускраћивање наде било би лишавање основног аспекта њихове људскости тако да би то било понижавајуће. Према мишљењу великог Већа мора да постоји законом утврђени поступак у законодавству држава потписница Конвенције и није задатак ЕСЈП да прописује процедуру за условни отпуст и други облик преиспитивања казне доживотног затвора. Али се зато Велико Веће позабавило утврђивањем времена након кога се гарантује преиспитивање и оно не може бити дуже од 25 година од почетка извршења казне доживотног затвора.

Посебно су значајни ставови 119 и 120. пресуде Винтер и остали против Уједињеног Краљевства: 119: Суд из наведених разлога сматра да члан 3 у контексту казне доживотног затвора мора да се тумачи као да изискује могућност смањења казне, у смислу преиспитивања које ће домаћим властима омогућити да размотре да ли су неке промене код затвореника осуђеног на доживотну казну затвора толико значајне и да ли је он током служења казне постигао толики напредак у рехабилитацији да његово даље лишење слободе више не може бити оправдано легитимним пенолошким разлозима. 120: Суд, међутим истиче да он нема задатак да прописује облик тог преиспитивања (извршни или судски), имајући у виду поље слободне процене која се Државама уговорницама мора дати у питањима кривично-правног система и одређивања казне (види ставове 104 и 105 горе у тексту). Из истог разлога није на Суду да утврђује ни када би до тог преиспитивања требало да дође. Суд, међутим, такође напомиње да материјали из упоредног и међународног права којим располаже указују на јасну подршку

Законодавац је пропустио када је већ мењао одредбе о застарелости у општем делу да кроз допуну одредбе о застарелости кривичног гоњења, када се ради о кривичним делима сексуалног и других облика насиља која су учињена на штету детета, предвиди да рок застарелости почиње да тече од пунолетства детета. Таква дела би требало у тој одредби таксативно набројати. *Ratio legis* одредбе је у томе што је у великом броју таквих случајева учинилац дететов блиски сродник па дете фактички није у могућности да поднесе кривичну пријаву јер нема подршку у својој породици. Углавном се дешава да породица крије учињено дело. Зато би се са овом одредбом омогућило детету да само одлучи о пријављивању дела када постане пунолетно.

3.2. Посебно својство пасивног субјекта као разлог за оштрије кажњавање – осврт на посебни део Кривичног законика

Посматрајући поставке Кривичног законика из 2005. године, као и касније измене и допуне, уочавамо да неке категорије пасивних субјеката, оправдано, заслужују појачану заштиту. Ту, пре свега, мислимо на положај малолетних лица у систему кривичноправне заштите. Те границе се, последњих година, све више шире.

У кривичном материјалном праву законодавац прописује теже казне када се дете, малолетно лице или малолетник појављује као пасивни субјекат. Ово разликовање према узрасту и појачана кривичноправна заштита малолетних лица има своје криминалополитичко оправдање. Тако, убиство детета је тешко убиство. До ступања на снагу Кривичног законика Србије убиство детета се третирало као обично убиство, уколико није било неког квалификаторног обележја, а околност да се ради о убиству детета узимала се као отежавајућа околност приликом одмеравања казне. Сада, у члану 114. став 7, законодавац одређује да је лишење живота детета тешко убиство. Као што се може приметити, овом одредбом нису обухваћени малолетници (лица између четрнаест и осамнаест година живота). *De lege ferenda* требало би размислити у правцу померања границе појачане кривичноправне заштите код овог кривичног дела са четрнаест на осамнаест година па би се сходно томе могао променити и назив кривичног дела у убиство малолетног лица.

Такође, малолетна лица се издвајају као посебан пасивни субјект код неких кривичних дела (тешка телесна повреда, излагање опасности, отмица, трговина људима, насиље у породици итд). Код поменутих недозвољених понашања дело постоји и када је учињено према другим лицима а околност да се ради о малолетним лицима делу даје квалификаторни облик.

Код кривичних дела против полне слободе нпр. посебно се издваја обљуба са дететом. Такође, посебно је инкриминисано навођење детета на

успостављању посебног механизма којим се гарантује преиспитивање казне доживотног затвора најкасније 25 година након њеног изрицања и каснија периодична преиспитивања. Више о томе: Д. Коларић, „Казнена политика и реформа кривичног материјалног законодавства Републике Србије“, У: Казнена политика и адекватност реакције на криминалитет, Златибор, 2024, стр. 11-29.

присуствовање полним радњама, док код силовања постоји тежи облик кривичног дела ако је пасивни субјект малолетник и дете, као и код посредовања у вршењу проституције када се као пасивни субјект појављује малолетно лице. У оквиру кривичних дела против полне слободе инкриминисана су дела код којих се искључиво захтева да је дело учињено према малолетном лицу (нпр. приказивање, прибављање и поседовање порнографског материјала и искоришћавање малолетног лица за порнографију, искоришћавање рачунарске мреже или комуникације другим техничким средствима за извршење кривичних дела против полне слободе према малолетном лицу, подвођење и омогућавање вршења полног односа). У таква кривична дела спада и трговина малолетним лицима ради усвојења из групе кривичних дела против човечности и других добара заштићених међународним правом.

Нека кривична законодавства уведе нову групу кривичних дела у систематику посебног дела кривичног законика под називом „Кривична дела полног злостављања и искоришћавања малолетног лица“ по угледу на Конвенцију Савета Европе о заштити деце од сексуалног искоришћавања и сексуалног злостављања. *De lege ferenda* треба се ускладити у потпуности са овом Конвенцијом у погледу неких понашања и размислити о новој систематици посебног дела. Такође, имајући у виду да се кроз велики број инкриминација у групи кривичних дела против брака и породице пружа директна, искључива заштита малолетним лицима, могао би се променити и назив ове главе у „Кривична дела против брака, породице и малолетних лица“.

Кроз појачану заштиту бремените жене законодавац посредно пружа заштиту и нерођеном детету. Убиство добија квалификовани вид када се убиством мајке истовремено уништава плод, живот будућег детета. Заправо ту уништење плода представља једну додатну последицу која прати лишавање живота мајке. Квалификаторну околност представља бременитост, као и чињеница да се лишавањем живота бремените жене уништава и њен плод. Дакле, на посредан начин законодавац оваквом одредбом пружа заштиту и праву на живот детета које још није рођено (убиство бремените жене је тешко убиство).³⁹ Такође, тешка телесна повреда добија квалификаторни облик ако је нанета бременитој жени.

Чланови породице, где се као пасивни субјекти често појављују и малолетна лица, уживају појачану кривичноправну заштиту са две инкриминације: убиство члана породице који је претходно злостављан и насиље у породици. Иако представља, правно-догматски посматрано, нелогичност, морамо да приметимо да се је за став 3. члана 194. којим се регулише насиље у породици прописана казна од две до десет година затвора (када је тешка телесна повреда нанета из нехата) а за обичну тешку телесну повреду (шест месеци до пет година) и нарочито тешку телесну повреду (једна до осам година). Дакле, ниже казне. У судској пракси се примећује врло

³⁹ Д. Коларић, Кривично дело убиства, Београд, 2008, стр. 246-247.

често прибегавање квалификацији по члану 194 став 3. због запрећених казни, без упуштања у утврђивање облика кривице што сматрамо спорним, иако је то на линији појачане заштите чланова породице, као жртава овог кривичног дела.

У погледу положаја малолетних учинилаца треба указати да је код неких кривичних дела изричито прописано да пристанак лица⁴⁰, оправдано, не утиче на постојање кривичног дела. Пристанак лица на експлоатацију или на успостављање ропског или њему сличног односа из става 1. члана 388. не утиче на постојање кривичног дела из ст. 1, 2. и 6. овог члана. Пасивни субјекти код овог кривичног дела најчешће су жене и деца. Циљ ове одредбе је да не дозволи могућност примене посебног основа искључења противправности у кривичном праву а то је пристанак жртве кривичног дела трговине људима. Јасно је, наравно, да у случају коришћења средстава наведених у ставу 1. неспорно нема пристанка. Ова становишта су у складу са ставовима израженим у Конвенцији Савета Европе о борби против трговине људима, где се истиче да пристанак детета на искоришћавање нема значаја за конституисање дела трговине људима, односно правно је ирелевантно да ли је дете пристало да буде искоришћавано (члан 4, тачка (в)). Мада би се вероватно до тог решења дошло и анализом способности малолетног лица за пристанак што јесте способност *sui generis* и у суштини подразумева индивидуалну способност расуђивања и одлучивања.

Такође, интересантно је истаћи да се не захтева остварење свих елемената бића кривичног дела трговине људима из члана 388. када је учињено према малолетном лицу. Ово је заправо квалификовани облик кривичног дела с обзиром на одређену околност, а то је својство пасивног субјекта. Учинилац ће се казнити казном прописаном за то дело и кад није употребио силу, претњу или неки други од наведених начина извршења из става 1. члана 388. када је пасивни субјект малолетно лице. С обзиром на то довољно је да се, за ово кривично дело као елементи бића, остваре једна од алтернативно одређених радњи извршења и циљ искоришћавања/експлоатације.

4. МАЛОЛЕТНА ЛИЦА КАО ОШТЕЋЕНИ У ПРАКСИ УСТАВНОГ СУДА СРБИЈЕ

4.1. Начелни ставови и одступања

Најпре, у погледу генералне категорије оштећених лица, у најширем кривично-процесном смислу тог појма, укључујући и супсидијарне тужиоце, Уставни суд, у начелу, има доследну праксу немериторног решавања уставних жалби тих лица, пре свега у специфичној области права на правично суђење. Уставни суд је у својој богатој судској пракси углавном доследно, одбацивао уставне жалбе подносилаца који су имали својство оштећеног, оштећеног као тужиоца и/или приватног тужиоца. У односу на, у таквим уставним жалбама, истакнуту повреду права на правично суђење, Уставни суд је заузео и

⁴⁰ Више о пристанку : Д. Коларић, „Жртва кривичног дела и материјално кривично право“, У: Оштећено лице и кривичноправни инструменти заштите, Златибор, 2020, стр. 50-75.

примењивао став да се, полазећи од Уставом утврђене садржине права на правично суђење, које обухвата и гаранције права на суђење у разумном року, ово право у кривичном поступку јемчи пре свега окривљеном лицу, пошто се у том поступку одлучује о основаности сумње која је била разлог за покретање поступка, односно о оптужбама које се неком лицу стављају на терет, а не оштећеним лицима у том поступку, те се стога ни оштећени не могу позивати на повреду права на правично суђење у кривичном поступку, јер то уставно право не конституише права тих лица на позитиван исход тог поступка, односно на осуђујући исход са врстом и мером санкције против окривљеног које оштећени сматра адекватним⁴¹.

У оваквом решавању, Уставни суд се ослањао на пресуду и став Европског суда за људска права (у даљем тексту: *Европски суд*) - *Крзак против Пољске* (ст. 23. и 24, од 6. априла 2004. године), у коме је и тај суд оценио да Европска конвенција за заштиту људских права и основних слобода (у даљем тексту: *Конвенција*) не гарантује право да ће се против трећег лица покренути кривични поступак, нити да ће то лице бити осуђено, те је одбацио жалбу због повреде права на правично суђење, јер је оценио да је инкомпатибилна *ratione persone* са одредбама Конвенције.

Међутим, од овог начелног става Уставни суд је учинио нека одступања.

Основно генерално одступање је исказано у појединим мериторним одлукама у којима је Уставни суд указао и на то да оштећени, свакако, имају право да у кривичном поступку истакну имовинскоправни захтев у погледу материјалне или нематеријалне штете коју су претрпели извршењем кривичног дела и да се оштећена лица која су истакла имовинскоправни захтев могу позивати на повреду права на суђење у разумном року у кривичном поступку.

Са друге стране, партикуларна одступања су се појавила најпре и већ у раној фази судске праксе Уставног суда, када су мериторно разматране уставне жалбе подносилаца – оштећених, када је као повређено право истакнуто неко од фундаменталних права из тзв. „тврдог“ језгра људских права, попут права на живот и забране нечовечног поступања и злостављања (тортура). Дакле, ова партикуларна одступања су заснована на природи и значају повређеног права, а не на личности самог подносиоца. Међутим, у еволуционом развоју судске праксе Уставног суда и новијим одлукама појавила су се и одступања од претходно изнетог начелног става заснована како на значају и природи повређеног права, тако и на личности подносиоца, и то пре свега у правцу проширене уставносудске заштите оштећених малолетних лица.

⁴¹ Иако не прво донето, од значаја је Решење Уж-713/2008 од 27. јануара 2010. године којим је одбачена уставна жалба подносиоца, као приватног тужиоца у односу на ослобађајуће кривичне пресуде и ово решење Уставног суда се убудуће цитирало као референтно у бројним каснијим одлукама и решењима Суда. Решење је јавно доступно на интернет страници Уставног суда – База судске праксе: <https://www.ustavni.sud.rs/sudska-praksa/baza-sudske-prakse>

4.2. Мериторне одлуке Уставног суда Србије када се као подносиоци појављују оштећена малолетна лица

Ради илустрације тенденција судске праксе, могуће је размотрити три релативно новије одлуке Уставног суда у којима је мериторно одлучивано о уставним жалбама оштећених малолетних лица и у којима су заузети и исказани значајни кривично-процесни и уставно-судски ставови. У првој и трећој од наредне три издвојене одлуке Уставног суда права детета су била у примарном фокусу аргументације Уставног суда и због тога је њихов значај за ову тему много већи, док је у другој овде издвојеној одлуци права детета била истакнута и разматрана само акцесорно.

- *Одлука Уж-9956/2016 од 29. децембра 2020. године*

Чињенично, у овом предмету одбачена је кривична пријава поднета против осумњиченог, због кривичног дела насилничко понашање из члана 344. став 1. Кривичног законика, извршеног према малолетном оштећеном подносиоцу уставне жалбе и то применом начела опортунитета у односу на осумњиченог, а потом против тог истог окривљеног је обустављен и прекршајни поступак, јер је прекршајни суд нашао да је за кривично дело које консумира обележја прекршаја, јавни тужилац већ одбацио кривичну пријаву.

Правно, у овој уставној жалби је била изричито истакнута повреда права из члана 25. и члана 64. став 3. Устава, дакле и права детета. Уставни суд је и у овој одлуци, најпре, поновио свој општи став да се самим подношењем кривичне пријаве не стиче право да се по поднетој кривичној пријави покрене кривични поступак, те да подносилац кривичне пријаве нема ни Уставом, ни законом зајемчено право да ће се против трећег лица водити кривични поступак, нити да ће лице које је окривљено бити и осуђено, односно да ће му бити изречена одређена кривична санкција. Уставни суд је, даље, указао и да није прихватљива тврдња подносиоца уставне жалбе да је „примена института одлагања кривичног гоњења из члана 283. Законика о кривичном поступку некомпатибилна са обавезама из члана 25. Устава“. Такав навод подносиоца уставне жалбе оцењен је неоправданим, јер је могућност одлагања кривичног гоњења, уз испуњење одређених услова прописаних одредбама Законика о кривичном поступку, што се своди на примену начела опортунитета кривичног гоњења, односно тзв. условљени опортунитет, сама по себи легитимна, те и уставноправно прихватљива, и она начелно не мора бити, нити би по правилу смела бити у супротности са интересима оштећеног кривичним делом, па ни онда када је оштећени дете, односно малолетно лице. Констатовано је да такве процесне могућности у виду тзв. диверзионих модела (према англосаксонском кривичнопроцесној терминологији), односно у процесној форми деловања начела опортунитета уопште (према класичној континентално-европској кривичнопроцесној терминологији), постоје и у већини других савремених кривичнопроцесних система у упоредноправном смислу.

Међутим, Уставни суд је пак указао да примена начела опортунитета кривичног гоњења, иако је начелно уставноправно прихватљива, не мора бити

увек оправдана у сваком конкретном случају, а нарочито када се ради о условљеном опортунитету кривичног гоњења, с обзиром на врсту и природу обавезе која је тада одређена осумњиченом и категорију оштећеног о којем се ради, а у конкретном случају је у питању дете, које по дефиницији у суштинском смислу спада у тзв. посебно рањиве жртве кривичног дела, а у правном смислу, као и у складу са чланом 64. Устава, начелно ужива појачану правну заштиту. Уставни суд је оценио да је јавни тужилац у конкретном случају погрешно што је своје иначе легитимно и уставноправно прихватљиво поступање према начелу опортунитета кривичног гоњења, условио одређивањем осумњиченом конкретне обавезе која је општег хуманитарног карактера, уместо да је рационално искористио постојећу законску могућност која се тиче тзв. условљеног опортунитета кривичног гоњења, која је ресторативног карактера, односно представља вид тзв. ресторативног правосуђа/ресторативне правде, те би се свела на обавезивање осумњиченог да накнади штету оштећеном, који с обзиром на свој узраст мора, у складу са релевантним уставним правилима и међународним обавезама које је Србија прихватила, имати појачан степен заштите у правном систему уопште, а посебно у његовом кривичноправном сегменту.

Оно што је посебно значајно у овом предмету је што је, по први пут, дефинисан тест за оцену да ли је дошло до повреде права детета из члана 64. став 3. Устава. Тај тест полази од следећих уставноправних питања:

1) да ли је у конкретном случају реч о детету у смислу Конвенције Уједињених нација о правима детета и Устава Републике Србије;

2) да ли дете има својство оштећеног, односно жртве психичког, физичког, економског или неког другог искоришћавања или злоупотребавања; и

3) да ли су надлежни органи пружили адекватну заштиту детету, односно да ли је поступање надлежних државних органа било у најбољем интересу детета у смислу Конвенције уједињених нација о правима детета и Смерница Комитета министара Савета Европе о правосуђу по мери детета.

Имајући у виду то да је у конкретном случају позитивно одговорено на претходна питања, а посебно то да би обавеза отклањања штете подносиоцу била у најбољем интересу детета, а како је то и стриктно предвиђено Конвенцијом Уједињених нација о правима детета, што није учињено, иако је поступајући тужилац у формалном смислу био слободан приликом одлучивања о избору између више обавеза, руководећи се својим слободним уверењем, те да није био везан предлогом осумњиченог, то је усвојена уставна жалба овог малолетног оштећеног и одређено правично задовољење, поред осталог, и утврђењем права на накнаду нематеријалне штете у износу од 300 евра.

- Одлука Уж-1526/2017 од 4. фебруара 2021. године

Чињенично, у овом предмету се радило о кривичном поступку вођеном против три лица због кривичних дела у вези са трговином људима у којима се као жртва појавило дете, оштећена подносиатељка уставне жалбе, а који је

окончан применом начела опортунитета у односу на једног од окривљених, односно споразумима о признању кривице у односу на остале. У уставној жалби је истакнуто да суд није узео у обзир да је жртва дете, да је два пута саслушана, да је на главним претресима била изложена непријатностима и страху, услед чега је код оштећене дошло до секундарне виктимизације, да је оштећена претрпела значајан интензитет психичког бола услед повреде права личности и слободе, као и страх, како у периоду извршења кривичног дела које је окривљеном оптужницом стављено на терет, а тако и током судског поступка где је била константно изложена секундарној виктимизацији као жртва трафикинга. Подносиатељка, која је у време извршења дела имала 16, односно 17 година, је истицала да су окончањем поступка, на начин на који је окончан, обесмишљена права оштећене као жртве кривичног дела, али и само слово закона чија уједначена примена у пракси треба да пружи сигурност грађана Републике Србије, јер се сврха кажњавања огледа како у друштвеној осуди учиниоца кривичног дела, тако и у превенцији од будућег вршења кривичних дела кроз претњу осудом.

Правно, Уставни суд је констатовао да је, иако опште одређење појма трговине људима, у аспекту жртве трговине људима, не прави разлику по основу пола или узраста, с обзиром на специфичне аспекте које ово дело добија када се као жртве појављују жене или деца, креиран посебни нормативни оквир са циљем акцентовања посебно тешког положаја жена и деце. С обзиром на потребу посебне заштите деце, чланом 388. Кривичног законика предвиђено је да је посебна отежавајућа околност приликом извршења трговине људима, када је дело извршено према малолетном лицу, односно лицу млађем од 18 година. Други аспект забране трговине људима заснован на узрасту тиче се елемента средства, односно начина извршења овог кривичног дела. Са становишта Конвенције Савета Европе о борби против трговине људима, пристанак детета на искоришћавање нема значаја за конституисање дела трговине људима, односно правно је ирелевантно да ли је дете пристало да буде искоришћавано (члан 4, тачка (в)). С обзиром на то Уставни суд је у овом предмету констатовао да је приликом разматрања елемената трговине људима, када се као жртва трговине појављује дете, довољно да се стекну елементи радње и циља односно намере искоришћавања.

У конкретном случају, Уставни суд је утврдио да суд током поступка није пружио ни једну меру заштите и помоћи оштећеној која је у време вршења кривичног дела била дете према међународним уговорима, односно малолетно лице према Кривичном законнику, да није прилагодио вођење поступка налазу судског вештака у коме је констатовано стање трауматизованости жртве, да није одговорио на захтев за добијање статуса посебно осетљивог сведока, као и захтев у односу на метод испитивања оштећене као сведока, а што је довело до секундарне виктимизације оштећене, те да је у овом аспекту поступка дошло до повреде позитивне обавезе државе у односу на жртву трговине људима непоштовањем мера превенције, заштите и помоћи таквим лицима зајемчене чланом 26. став 2. Устава.

Ценећи питање испуњености процесног аспекта позитивних обавеза у односу на судски поступак за кривично дело трговине људима, Уставни суд је оценио да за конституисање кривичног дела трговине људима када се као жртва трговине људима појављује дете пристанак није неопходан, у конкретном случају и додатно због рањивог положаја оштећене као малолетног лица које потиче из непотпуне породице и рањиве социјалне групе. Делотворност судског поступка може бити повређена уколико после пет година и шест месеци вођења поступка, пет пута одржаног главног претреса од 24 пута заказиваног, двоструким сведочењем оштећене у поступку који се водио по оптужници за трговину људима, заменик јавног тужиоца на крају доказног поступка преиначи дело, „одложи кривично гоњење“ примењујући институт из члана 283. ЗКП, а суд обустави кривични поступак. Додатно са становишта процесног аспекта позитивних обавеза суда, Уставни суд констатује да је недостављањем решења о обустави поступка оштећеној, како би се изјаснила да ли жели да ступи на место јавног тужиоца, оштећена лишена било какве могућности да преузме кривично гоњење, да заступа оптужбу и сопственим активностима допринесе спровођењу целокупног поступка.

У односу на примену начела опортунитета Уставни суд је и на овом месту указао да његова примена, иако је начелно уставноправно прихватљива, не мора нужно бити оправдана у сваком конкретном случају. Истакнуто се посебно односи на ситуације условљеног опортунитета кривичног гоњења, с обзиром на врсту и природу обавезе која је одређена осумњиченом и категорију оштећене о којој се ради, а у конкретном случају је у питању дете, које по дефиницији у суштинском смислу спада у посебно рањиве жртве кривичног дела, а у правном смислу, као и у складу са Уставом (члан 64.), начелно ужива појачану правну заштиту (видети Одлуку Уставног суда Уж-9956/2016 од 29. децембра 2020. године).

Уставни суд констатује да је начело опортунитета, којим се одступа од начела легалитета официјелног кривичног гоњења, утемељено на потреби да се избегну дуготрајни скупи кривични поступци, те да је примењиво на лакша кривична дела, у погледу којих се иначе води скраћени поступак. С обзиром на наведено, Уставни суд понавља да је начело опортунитета у конкретном случају примењено после пет година и шест месеци вођења поступка, и то на основу преквалификавања кривичног дела из тешког дела трговине људима у лако дело помоћ учиниоцу после извршеног кривичног дела, при чему је жртва дете, те погрешном применом процесних правила, чиме је повређен суштински *ratio* овог процесног механизма.

С обзиром на наведено, Уставни суд је у овом делу усвојио поднету уставну жалбу и оценио да су основани наводи подносиоце да поступајући јавни тужилац није могао да примени институт одлагања кривичног гоњења из члана 283. ЗКП према окривљеном, а имајући у виду да је оптужница потврђена. Члан 283. ЗКП није се могао применити у фази главног претреса у којој се налазио кривични поступак, а та неправилност је довела и до неправилне примене члана 352. ЗКП, као и до онемогућавања подносиоце

да преузме кривично гоњење и да заступа оптужбу у смислу члана 52. ЗКП. За утврђене повреде права Уставни суд је одлучио да се правично задовољење подносиоце уставне жалбе оствари, поред осталог, и утврђењем права на накнаду нематеријалне штете у износу од 5.000 евра.

- *Одлука Уж-17471/2021 од 22. децембра 2022. године*

Чињенично, у овом предмету се радило о кривичном поступку вођеном против два лица због кривичног дела обљуба са дететом у коме се као жртва појавило дете, оштећена подносиоце уставне жалбе, а који је у односу на једног окривљеног окончан споразумом о признању кривице, којим му је изречена васпитна мера појачани надзор од стране органа старатељства и обавезан је да, између осталог, малолетној оштећеној уплати одређени износ на име награде нужних издатака пуномоћника, али је истовремено оштећена упућена на парницу за остварење имовинскоправног захтева који је јасно и опредељено била истакла.

Правно, и у овој уставној жалби је изричито и примарно истакнута, поред осталих, и повреда права детета из члана 64. став 3. Устава. Уставни суд је и у овој одлуци, најпре, поновио свој општи став да се самим подношењем кривичне пријаве не стиче право да се по поднетој кривичној пријави покрене кривични поступак, те да подносилац кривичне пријаве нема ни Уставом, ни законом зајемчено право да ће се против трећег лица водити кривични поступак, нити да ће лице које је окривљено бити и осуђено, односно да ће му бити изречена одређена кривична санкција. За разлику од спорног правног питања примене института условног одлагања кривичног гоњења и начела опортунитета од стране тужилаштва у предмету и Одлуци *Уж-9956/2016 од 29. децембра 2020. године*, у овом предмету се отворило ново спорно правно питање – примена института споразума о признању кривичног дела од стране тужилаштва, када је у питању посебна категорија оштећених малолетних лица – дете. Пред Уставним судом се, стога, отворило питање да ли поступање јавног тужиоца, а потом и надлежног суда, у конкретном случају, и примена њихових иначе законитих, легитимних и уставноправно прихватљивих овлашћења и надлежности да закључе, односно потврде споразум о признању кривичног дела, али без досуђења постављеног имовинскоправног захтева оштећене у опредељеној укупној или делимичној висини, представља адекватан вид тзв. ресторативног правосуђа/ресторативне правде, и да ли се тим поступањем оштећеној омогућује да јој окривљени накнади штету у једном судском поступку или се, пак, оштећена, која с обзиром на свој узраст мора имати појачан степен заштите у правном систему уопште, а посебно у његовом кривичноправном сегменту, у складу са релевантним уставним правилима и међународним обавезама које је Република Србија преузела, потенцијално додатно виктимизује. Додатно, уставном жалбом се отвара и питање да ли је поступање органа поступка у конкретном случају било у најбољем интересу тог детета и да ли је обезбедило одговарајући заштитнички приступ жртви – детету.

И у овом уставносудском предмету је, по други пут, у складу са критеријумима већ успостављеним у Одлуци Уж-9956/2016 од 29. децембра 2020. године, на коју и подносиатељка указује у својој уставној жалби, примењен тест путем уставноправних питања ради оцене да ли је дошло до повреде наведених права детета и утврђених начела:

1) да ли је у конкретном случају реч о детету у смислу Конвенције Уједињених нација о правима детета и Устава;

2) да ли дете има својство оштећеног, односно жртве психичког, физичког, економског или неког другог искоришћавања или злоупотребавања;

3) да ли су надлежни органи пружили адекватну заштиту детету, односно да ли је поступање надлежних државних органа било у најбољем интересу детета и да ли су обезбедили одговарајући заштитнички приступ детету, у смислу Конвенције Савета Европе о заштити деце од сексуалног искоришћавања и сексуалног злостављања, као и Конвенције уједињених нација о правима детета и Смерница Комитета министара Савета Европе о правосуђу по мери детета.

Одговарајући на наведена питања у овом уставносудском предмету, закључено је да су пропусти поступајућег суда, у комбинацији са претходним процесним пропустом надлежног тужилаштва, кумулативно довели до тога да се може сматрати да предметни кривични поступак није спроведен у најбољем интересу детета са заштитничким приступом жртви, као и да је упућивање оштећене, детета, на нове и додатне судске поступке, као да се ради о било ком другом пунолетном оштећеном, у којима ће се дете потенцијално морати суочавати не само са траумама које је већ проживело, већ и са правноснажно осуђеним, ради расправљања о висини имовинскоправног захтева у целини, било у директној супротности с наведеном обавезом из члана 30. ст. 1. и 2. Конвенције Савета Европе о заштити деце од сексуалног искоришћавања и сексуалног злостављања, јер, поред свега већ наведеног, таква одлука не обезбеђује ни то да кривични поступак не отежа трауму коју је ово дете, извршењем кривичног дела над њом, сасвим природно, већ претрпело. Стога је усвојена уставна жалба и ове малолетне оштећене и одређено правично задовољење, поред осталог, и утврђењем права на накнаду нематеријалне штете у износу од 1.000 евра.

5. ЗАКЉУЧНЕ НАПОМЕНЕ

На претходним страницама обрадили смо материјалноправни положај малолетних лица као пасивних субјеката кривичног дела.

У погледу коришћења термина дете и малолетно лице указали смо да садржински и суштински нема разлике између међународних и регионалних докумената и КЗ-а. Навели смо пример неких законодавстава у региону нпр. казнено законодавство у Хрватској које је прихватило дефиницију појма детета као особе која није навршила осамнаест година живота. Тада је законодавац у Хрватској избрисао појам малолетног лица. На овом месту понављамо да се у погледу успостављања кривичноправне одговорности појам детета, у многим

земљама, схвата уже, док се појам детета као жртве схвата знатно шире. Терминологија је у том погледу различита у земљама у окружењу и другим земљама Европе и шире. *De lege ferenda* ако би дошло до брисања термина малолетног лица и прихватања појма детета, као пасивног субјекта, напомињемо да би то вероватно у почетку довело до конфузије у нашем кривичноправном систему, јер ми традиционално малолетна лица делимо на децу и малолетнике (деца до су до четрнаест година старости, док су малолетници од четрнаест до осамнаест година, а сви се они заједно означавају термином малолетна лица). Наш термин малолетно лице је уствари усклађен са Конвенцијом УН-а јер се суштински пружа заштита лицима до осамнаесте године живота и одговара нашој традиционалној кривичноправној терминологији.

У погледу питања о уношењу појма жртве у кривично материјално законодавство сматрамо да је већ приметна тенденција проширивања заштите права појединих категорија пасивних субјеката, посебно деце и малолетних лица, јер законодавац већ прописивањем теже казне, уколико је остварена та квалификаторна околност, утиче на њихов бољи положај. Стога смо мшљења да за његово место у ЗКП има много више оправдања и сврхе.

Дали смо предлог *de lege ferenda* да се одредба о застарелости кривичног гоњења допуни када се ради о кривичним делима сексуалног и других облика насиља која су учињена на штету детета, тако што ће се прописати да рок застарелости, у тим случајевима, почиње да тече од пунолетства детета.

Констатовали смо кроз преглед одговарајућих кривичноправних одредби да је положај малолетних лица у систему кривичноправне заштите побољшан и да се те границе, последњих година, све више шире. Пружили смо и конкретне предлоге који захтевају кроз интервенцију законодавца мало другачију систематику посебног дела и измене у називима појединих глава. Ту пре свега мислимо на увођење нове групе кривичних дела у систематику посебног дела кривичног законика под називом „Кривична дела полног злостављања и искоришћавања малолетних лица/деце“ по угледу на Конвенцију Савета Европе о заштити деце од сексуалног искоришћавања и сексуалног злостављања. Такође, може се размислити о редефинисању назива групе кривичних дела против брака и породице у „Кривична дела против брака, породице и малолетних лица/деце“. Назив ових глава зависи од приступа законодавца и процене потребе мењања одредбе члана 112. КЗ-а која се односи на аутентично тумачење појма детета.

Након прегледа најзначајнијих међународних извора у области заштите права жртава постаје јасно да ће законодавац *de lege ferenda* радити на унапређењу положаја жртве. Област процесних гаранција је детаљно уређена правним тековинама ЕУ и померање фокуса са процесних права учиниоца на побољшање положаја жртве је чак видљиво и кроз одлуке УС Србије. Пракса Уставног суда прави разлику да ли оштећени истиче повреду права на

правично суђење или неко од права из „тврдог језгра“ људских права.⁴² Као што смо видели одступања од праксе УС заснива на природи и значају повређеног права, Међутим, појавила су се и одступања која се тичу проширења уставносудске заштите оштећених малолетних лица.

Када је у питању усаглашеност нормативног оквира са „меким правом“ Савета Европе држава треба да ратификује Конвенцију Савета Европе за накнаду штете жртвама кривичних дела са елементима насиља, као и да оснује одговарајући државни фонд. Такође правни оквир није одговарајући ни за имплементацију Директива ЕУ, али је тема више процесног карактера па се са њом нисмо више бавили овом приликом.

Литература

- Бранковић, Б. *Вести из будућности: Истанбулска конвенција и одговорност државе за борбу против насиља над женама. Функционисање општих сервиса – операционализација дужне приљезности*, Програм Уједињених нација за развој, Београд, 2013.
- Бурић, З. *Жртве казних дјела и казно законодавство Хрватске*, у: *Жртва кривичног дела и кривичноправни инструменти заштите*, Београд, 2020.
- Вулетић, И. Материјалноправни положај млађих особа у Хрватском Казненом праву У: *Малолетници као учиниоци и жртве кривичних дела и прекршаја*. Институт за криминолошка и социолошка истраживања, 2015, стр. 131-143.
- Игњатовић, Ђ. Симеуновић Патић, Б. *Виктимологија – општи део*, Београд, 2015.

⁴² Уколико је незадовољан исходом кривичног поступка или његовима трајањем, оштећени најчешће истиче повреду права на правично суђење и права на суђење у разумном року, гарантованих одредбом члана 32. став 1. Устава. Од почетка свог поступања по уставним жалбама, Уставни суд је заузео став да се право на правично суђење, пре свега, гарантује оптуженом лицу јер се у кривичном поступку одлучује о оптужбама које се стављају њему на терет, те да оштећени нема законом зајемчено право да ће се против трећег лица водити кривични поступак и да ће лице које је окривљено бити и осуђено, односно да ће му бити изречена одређена кривична санкција. У решењима о одбацивању уставних жалби констатује се да је право на правично суђење *ratione personae* неспојиво са положајем оштећеног у кривичном поступку. На наведени начин, у односу на истакнуту повреду права на правично суђење. Уставни суд поступа без изузетака, правећи разлику само у односу на суђење у разумном року као елемент права на правично суђење, али не и на друге елементе, као нпр. право на приступ суду.⁴² Оштећеном је признавано право да истиче повреду права на суђење у разумном року, али само уколико је током поступка истицао имовинскоправни захтев. На тај начин положај оштећеног заснован је на одлучивању о захтеву који има грађанскоправни карактер. Због тога и моменат постављања имовинскоправног захтева Уставни суд узима као почетак рачунања трајања поступка, приликом процене евентуалне повреде права на суђење у разумном року и накнаде нематеријалне штете. Међутим, Уставни суд је донео значајан број мериторних одлука у односу на оштећеног као подносиоца, одлучујући о повреди права која спадају у „тврдо језгро“ људских права, односно права из чланова 24. (право на живот) и 25. Устава (право на неповредивост физичког и психичког интегритета). У свим овим одлукама, а с обзиром на карактер права на које се подносилац позива, Уставни суд није посебно разматрао да ли су оштећени подносили имовинскоправни захтев у поступку који је претходио уставносудском.

- Игњатовић, Ђ. *Криминологија*, Београд, 2018.
- Илић, Г, Мајић, М, Бељански, С, Трешњев, А. *Коментар Законика о кривичном поступку*, Београд, 2018.
- Јовановић, С. „Насиље у породици у Србији: учиниоци, жртве и друштвена реакција“, *Ревија за криминологију и кривично право*, бр. 1–2, 2012.
- Колаковић-Бојовић, М. „Жртва кривичног дела“, у: *Реформски процеси и Поглавље 23 (годину дана после) – кривичноправни аспекти*, Српско удружење за кривичноправну теорију и праксу, Златибор, 2020.
- Коларић, Д. Жртва кривичног дела и материјално кривично право. У: *Оштећено лице и кривичноправни инструменти заштите*, Златибор, 2020. стр. 50-75.
- Коларић, Д. Марковић, С. *Коментар Закона о спречавању насиља у породици*, Београд, 2019.
- Коларић, Д. „Положај малолетних лица у кривичном материјалном праву Републике Србије“, У: *Деца и малолетници као учиниоци и жртве кривичних дела-законодавни и институционални оквир*, Бања Лука, 2023.
- Коларић, Д. „Казнена политика и реформа кривичног материјалног законодавства Републике Србије“, У: *Казнена политика и адекватност реакције на криминалитет*, Златибор, 2024.
- Коларић, Д. *Кривично дело убиства*, Београд, Службени гласник, 2008.
- Лажетић, Г. Кривично законодавство Северне Македоније и жртва кривичног дела (норма, пракса и мере унапређења), у: *Жртва кривичног дела и кривичноправни инструменти заштите*, Београд, 2020.
- Милошевић, Н. Нове тенденције у савременој науци кривичног права и малолетничко кривично право. У: *Нове тенденције у савременој науци кривичног права и наше кривично законодавство*, Златибор, 2006, стр. 279-299.
- Мрвић-Петровић, Н. „Прилагођавање кривичног законодавства Републике Србије европским стандардима заштите права жртава кривичних дела“, У: *Криминал, државна реакција и хармонизација са европским стандардима*, Институт за криминолошка и социолошка истраживања, Београд, 2013.
- Николић Ристановић, В. „Подршка жртвама и спречавање секундарне виктимизације: савремена законска решења и пракса“, *Темид*, бр. 1, 2003.
- Стевановић, И. Вујић, Н. „Малолетно лице и друге посебно осетљиве категорије жртава кривичних дела (међународни правни стандарди и кривично процесно законодавство Србије)“, У: *Оштећено лице и кривичноправни инструменти заштите*, Златибор, 2020.
- Тирић, Ј. „Жртва и правосудје – могући извори секундарне виктимизације“, у: *Насиље у породици*, Удружења јавних тужилаца и заменика јавних тужилаца, Београд, 2009.
- Шкулић, М. Улога полиције у заштити права оштећеног кривичним делом“, у: *Полиција и правосудни органи као гаранти слободе и безбедности у правној држави*, Београд, 2017.

Прописи и одлуке

- Directive 2012/29/EU of the European Parliament and of the Council of 25 October 2012 establishing minimum standards on the rights, support and protection of victims of crime, and replacing Council Framework Decision 2001/220/JHA.*
- Европска конвенција о компензацији жртава насилних кривичних дела, *European Convention on the Compensation of Victims of Violent Crimes*, која је усвојена под окриљем Савета Европе у Стразбуру, 24. XI 1983.
- Закон о малолетним учиниоцима кривичних дела и кривичноправној заштити малолетних лица, *Сл. Гласник РС*, бр. бр. 85/2005.
- Закон о ратификацији Конвенције УН о правима детета, *Sl. list SFRJ – Међународни уговори*“, бр. 15/90 и „Сл. лист СРЈ – међународни уговори““, бр. 4/96 и 2/97.
- Закон о потврђивању факултативног протокола о продаји деце, дечијој проституцији и дечијој порнографији, уз конвенцију о правима детета, *Сл. Лист СРЈ – међународни уговори*, бр. 7/2002).
- Закон о потврђивању Конвенције Савета Европе о заштити деце од сексуалног искоришћавања и сексуалног злостављања, „Службени гласник РС – Међународни уговори“, број 1/10.

- Закон о потврђивању Конвенције Савета Европе о спречавању и борби против насиља над женама и насиља у породици, „Службени гласник РС – Међународни уговори“, број 12/13.
- Закон о потврђивању Конвенције Савета Европе о борби против трговине људима, „Службени гласник РС – Међународни уговори“, број 19/2009.
- Кривични законик Србије, „Сл. Гласник РС“, бр. 85/2005, 88/2005 – испр. 107/2005 – испр. 72/2009, 111/2009, 121/2012, 104/2013, 108/2014, 94/2016, 35/2019 и 94/2024.
- Законик о кривичном поступку, „Службени гласник РС“, бр. 72/11, 101/11, 121/12, 32/13, 45/13, 55/14, 35/19, 27/2021 - одлука УС и 62/2021 - одлука УС.
- Закон о полицији, „Службени гласник РС“, бр. 101/05, 63/09, 92/11 и 64/15 (чл. 66, 72. и 73).
- Закон о полицији, „Службени гласник РС“, бр. 6/16, 24/18 и 87/18.
- Закон за кривичната постапка, *Службен весник на РСМ*, бр. 150/2010, 198/2018.
- Устав Републике Србије, *Сл. Гласник РС*, бр. 98/2006, 115/2021.
- Council of Europe, Committee of Ministers, Recommendation no. r (85) 11, Of the Committee of Ministers to member states on the position of the victim in the framework of criminal law and procedure (adopted by the Committee of Ministers on 28 June 1985 at the 387th meeting of the Ministers' Deputies).
- Одлука Уж-9956/2016 од 29. децембра 2020. године*
- Одлука Уж-1526/2017 од 4. фебруара 2021. године*
- Одлука Уж-17471/2021 од 22. децембра 2022. године*

MINORS AS VICTIMS OF CRIME AND CRIMINAL-LAW PROTECTION MECHANISMS

(Analysis of the Provisions of the Criminal Code of Serbia, International Legal Standards, the Practice of the Constitutional Court of Serbia and Proposals for Improving Protection)

Professor Dragana Kolarić, LL.D

*Full Professor of the University of Criminal Investigation and Police Studies,
dragana.kolaric@kpu.edu.rs*

Abstract: *In this paper the author first examines, from a terminological perspective, the relationship between the concepts of 'victim' of a criminal offense, the 'passive subject' used in substantive criminal law and the 'injured party' characteristic of Serbian criminal procedural law. Within the unified legal order of the Republic of Serbia, three concepts that are essentially similar coexist. It is interesting to note that the Criminal Code, inconsistently with its authentic term 'passive subject', uses the term 'victim' in several provisions. Therefore, a separate section of the paper is devoted to discussing whether any benefit would be gained from defining the concept of victim in the Criminal Code and the Criminal Procedure Code, which some countries in the region have already done.*

The central part of the paper is devoted to a discussion of the position of minors as passive subjects in the substantive criminal law of the Republic of Serbia. When prescribing more severe, qualified forms of certain criminal offenses, the legislator has required the existence of specific characteristics of the passive subject, which has been done with the aim of improving the position of certain persons, particularly minors. In this part of the discussion, the author offers a large number of de lege ferenda proposals that could contribute to improving the criminal-law position of minors. Separate sections are devoted to international standards, as well as to an overview, selected by the author, of the adopted constitutional complaints filed by minors as injured parties/victims of criminal offenses before the Constitutional Court of Serbia.

Key words: *passive subject, minors, criminal offense, victim, injured party, Criminal Code*